

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΩΝ

Αρχιμ. Νικόλαος Χατζηνικολάου*

Κεντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας

Κατ' αρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οργανωτική επιτροπή και ιδιαίτερα τον κ. Κυριακίδη, για την ευγενή τους πρόσκληση να συμμετάσχω σε αυτή την ημερίδα. Είναι μεγάλη τιμή να ομιλεί κανείς σε αυτούς που, όντας εντεταλμένοι να δώσουν ζωή, διαρκώς περπατούν στο μεθόριο της ζωής και του θανάτου, της επιστημονικής γνώσης και της ανθρώπινης αγάπης, της υποχρέωσης του ανθρώπου και των δικαιωμάτων του Θεού.

Χαίρομα αφάνταστα που εμφάνισή μου είναι τόσο παράξενη και τόσο διαφορετική από την συμβατική. Ίσως αυτό αποτελεί ένα δείγμα και της οπτικής με την οποία μπορώ να δω τις μεταμοσχεύσεις, έξω από όποιες συμβατικότητες και κοσμικές λογικές. Το γεγονός ότι τα ρούχα μου είναι μαύρα, εν αντιθέσει προς των ιατρών, που κατά την επιτέλεση του ιατρικού λειτουργήματος είναι τόσο καθαρά και άσπρα, δεν πιστεύω πως αντικατοπτρίζει με ακρίβεια την σχέση ελπίδας που δίνει η Εκκλησία και ανακούφισης που προσφέρει η ιατρική.

Αφού περιγράψω τις βασικές τοποθετήσεις των μεγάλων θρησκειών έναντι των μεταμοσχεύσεων, θα προσπαθήσω να δώσω μια άλλη προσέγγιση, μια μόνον γεύση, που πιστεύω ότι μεταμορφώνει την σκέψη, διευρύνει τους ορίζοντες, βαθαίνει την προοπτική της αληθινής ζωής, καταδεικνύει τον ρόλο των θρησκειών και εκκλησιών, που δυστυχώς μέχρι τώρα δεν έχει αξιοποιηθεί επαρκώς, και σε τελική ανάλυση προσφέρει περισσότερη ελπίδα και ανακούφιση από όσην υπόσχεται το επιστημονικό θαύμα της ιατρικής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα δύο βασικά προβλήματα που θα έπρεπε η κάθε θρησκεία να ξεπεράσει προκειμένου να συναινέσει στην δωρεά σώματος και τις μεταμοσχεύσεις είναι αφ' ενός μεν το κατά πόσον οι νέες αυτές χειρουργικές πρακτικές τραυματίζουν τον σεβασμό προς το σώμα, αφ' ετέρου δε το αν ο εγκεφαλικός θάνατος ταυτίζεται με τον θάνατο του ανθρώπου.

Οι περισσότερες θρησκείες, παρά τις ποικίλλουσες ευαισθησίες τους στα θέματα του σώματος και του θανάτου και την δυσκολία τους άνευ όρων να αποδεχθούν το

επιστημονικό τόλμημα ή απερίφραστα να υιοθετήσουν την διείσδυση της επιστήμης στην μεταφυσική, διαβλέποντας μια έντονη έκφραση ανθρώπινης αγάπης και αλληλεγγύης γενικώς αποδέχονται την ιδέα και την πρακτική των μεταμοσχεύσεων.

Παρά ταύτα το γεγονός του θανάτου εκτός από τον καθαρά ιατρικό χαρακτήρα του έχει έντονα συναισθηματική, προσωπική και μεταφυσική διάσταση που ιδιαίτερα αφορά τις θρησκείες. Για τον λόγο αυτόν και συχνά στον προσδιορισμό του παρεμβάλλονται λόγοι συνειδήσεως. Από την άλλη πλευρά πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν ότι μία ενημέρωση και άμεση εμπειρία του τί σημαίνει εγκεφαλικός θάνατος συντελεί ουσιαστικά στην κατανόησή και στην ορθότερη στη συνέχεια θεολογική τοποθέτηση. Το 1996, έγινε στο Colorado των ΗΠΑ μία έρευνα μεταξύ 183 θρησκευτικών ηγετών, κληρικών, νοσοκομειακών ιερέων και ιεροσπουδαστών σχετικά με την δωρεά οργάνων και τον εγκεφαλικό θάνατο. Στο πρώτο ερώτημα της δωρεάς οργάνων σχεδόν όλοι συνήνεσαν. Στο δεύτερο σχετικά με το αν η διάγνωση του εγκεφαλικού θανάτου σημαίνει ότι το άτομο είναι νεκρό, ενώ μόνο το 62% των κληρικών και το 77% των ιεροσπουδαστών συμφώνησαν, το ποσοστό των νοσοκομειακών ιερέων, που φυσικά είχαν περισσότερη εμπειρία του γεγονότος, ήταν 90%¹.

Αυτό που κατά κύριο λόγο διευκολύνει τις θρησκευτικές συνειδήσεις να ξεπεράσουν τους δισταγμούς τους στα παραπάνω θέματα, είναι η αξιοποίηση της ελεύθερης συνείδησης και η καλλιέργεια της αγάπης. Αν δηλαδή κάποιος έχει συνειδητά συναινέσει στην δωρεά των οργάνων του σώματός του και επί πλέον επικαλείται λόγους αγάπης και συναλληλίας, τότε αυτά θεωρούνται ισχυρός λόγος για να ξεπερασθεί κάθε συνειδησιακή αναστολή στο θέμα της δωρεάς οργάνων.

ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένα επίσημο κείμενο γενικής αποδοχής σχετικό με τις μεταμοσχεύσεις, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία έχει ευλογήσει την δωρεά οργάνων ως πράξη ύψιστης αγάπης και φιλαλληλίας. Ο Πάπας Πίος ο 12ος έχει αναφερθεί θετικά στην δωρεά οργάνων ως πράξη ιδιαίτερα «ευγενή»², ο δε Πάπας Ιωάννης Παύλος ο 2ος την χαρακτηρίζει «υπηρεσία στη ζωή»³.

Όσον αφορά στον εγκεφαλικό θάνατο, κατά την παρελθούσα δεκαετία, τρεις ποντιφικές σύνοδοι και ακαδημίες ανέλαβαν το έργο της γνωμοδοτήσεως περί αυτού και κατέληξαν σε κείμενα αποδοχής του ως σύμφωνου με την πίστη και διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας⁴. Επί πλέον, σε επίσημη ομιλία του στο 18ο Διεθνές Συνέδριο της Εταιρείας Μεταμοσχεύσεων, που έλαβε χώρα στις 29 Αυγούστου του 2000, στη Ρώμη, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο 2ος υιοθέτησε τον εγκεφαλικό θάνατο⁵.

Παρά ταύτα, μεταξύ των καθολικών κύκλων και θεολόγων υπάρχουν και αυτοί οι οποίοι εκφράζουν επίμονη αντίθεση στο ότι ο εγκεφαλικός θάνατος ταυτίζεται με τον

θάνατο του ανθρώπου, με κύριο εκπρόσωπό τους Paul Byrne και Sean O'Reily⁶.

Το αξιοσημείωτο είναι πάντως ότι σε όλα αδιακρίτως τα Ρωμαιοκαθολικά νοσοκομεία γίνεται διάγνωση του εγκεφαλικού θανάτου και επιτρέπεται η δωρεά οργάνων, στις δε καθολικές κατά το θρήσκευμα χώρες γίνονται οι περισσότερες επεμβάσεις⁷.

ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΕΣ ΟΜΟΛΟΓΙΕΣ

Μεταξύ των διαφόρων προτεσταντικών ομολογιών, ακόμη και των πλέον φονταμενταλιστικών, φαίνεται να υπάρχει μία γενικευμένη και άνευ επιφυλάξεων αποδοχή του εγκεφαλικού θανάτου και των μεταμοσχεύσεων εν γένει⁸.

Κατ' αρχάς, η Επισκοπελιανή Εκκλησία με απόφασή της του 1982, προτρέπει τους πιστούς της να γίνουν δωρητές οργάνων, ιστών και αίματος «στα πλαίσια της διακονίας τους προς τον πλησίον στο όνομα του Χριστού, ο οποίος έδωσε την ζωή Του ώστε κι εμείς να απολαμβάνουμε το πλήρωμα της ζωής»⁹.

Επίσης η Χριστιανική Εκκλησία των Μαθητών του Χριστού, το 1985, συνιστά στους πιστούς της να γίνουν δωρητές οργάνων και να προσεύχονται για όσους έχουν ήδη δεχθεί κάποιο μόσχευμα με μεταμόσχευση. Το ίδιο και η Πρεσβυτεριανή Εκκλησία με την Γενική Συνέλευση του 1995, εκφράζει με τον σεβασμό της προς το δικαίωμα του κάθε προσώπου να αποφασίζει για το σώμα του, προτρέπει όμως τους πιστούς της να γίνουν δωρητές και να υπογράψουν την κατάλληλη κάρτα δωρητού οργάνων.

Ανάλογη είναι και η τοποθέτηση της Λουθηρανικής Εκκλησίας (Σύνοδος του Μιζούρι), η οποία το 1984 εξέδωσε απόφαση σύμφωνα με την οποία η δωρεά αποτελεί έκφραση θυσιαστικής αγάπης προς τον αναγκαιούντα πλησίον. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι προτρέπονται οι πιστοί να ρυθμίσουν τις αποφάσεις τους σε συνεννόηση με το συγγενικό τους περιβάλλον¹⁰.

ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ

Συμφωνα με τον Ιουδαϊκό νόμο επιτρέπεται η λήψη οργάνων από έναν άνθρωπο σε άλλον, εφ' όσον κάτι τέτοιο δεν επισπεύδει τον θάνατο του δότη και γίνεται με σεβασμό στο ανθρώπινο σώμα. Γενικά η Ιουδαϊκή θρησκεία ενθαρρύνει τις μεταμοσχεύσεις.

Παρά ταύτα δεν υπάρχει μια εγκύκλιος γενικής ισχύος δεσμευτική για όλους τους Εβραίους.

Έτσι μέχρι σήμερα στο θέμα του εγκεφαλικού θανάτου υπάρχει αρκετή συζήτηση μεταξύ των ειδικών¹¹.

Οι γενικές αρχές που διέπουν την αντίληψη περί ζωής, θανάτου και σώματος της Ιουδαϊκής θρησκείας είναι συνοπτικά οι ακόλουθες:

α) Η προστασία της ζωής κάθε ανθρώπου διεκδικεί προτεραιότητα έναντι οιασδήποτε άλλης αξίας. Για την προάσπιση της ζωής επιτρέπεται η χρήση κάθε μέσου, ακόμη και βίας.

β) Η αξία της φυσικής κατασκευής του ανθρώπου είναι απαραβίαστη και επιβάλλεται η υπεράσπισή της.

γ) Η μέριμνα για την θεραπεία και ανάρρωση του αρρώστου θεωρείται επίσης ύψιστη αξία.

δ) Στον ασθενή λέγουμε την αλήθεια για την κατάσταση της υγείας του, στο μέτρο που η γνώση αυτή συντελεί στην θεραπεία του, λαμβάνοντας υπ' όψη την προσωπικότητα, την ψυχολογική κατάστασή του και τις συγκυρίες.

ε) Ο νεκρός αξίζει κάθε ξεχωριστής τιμής και σεβασμού ακόμη κι αν είναι εγκληματίας. Η αρχή αυτή δεν παραβιάζεται όταν το σώμα του χρησιμοποιείται προκειμένου να ευεργετηθεί κάποιος ζωντανός. Βασει αυτής της προσέγγισης η έκτρωση επιτρέπεται στην περίπτωση που κινδυνεύει η ζωή της μητέρας.

στ) Καθήκον του ιατρού είναι να παρατείνει την ζωή κάθε ανθρώπου όχι όμως και να επιμηνύει την διαδικασία του θανάτου. Σύμφωνα με το Halachah απαγορεύεται η παρεμπόδιση της αναχώρησης της ψυχής από το σώμα¹².

Λαμβάνοντας υπ' όψη τις παραπάνω αρχές, ο Ιουδαϊσμός δέχεται ακόμη και σχετική διακινδύνευση του δότη σε περίπτωση αμφιβολίας, όταν η μεταμόσχευση πρόκειται να παρατείνει την ζωή του λήπτη. Γενικά επιτρέπεται και θεωρείται καλό το να προσφέρει κανείς εν ζωή μέλος η όργανο του σώματός του που δεν του είναι αναγκαίο για την επιβίωσή του προκειμένου να ζήσει κάποιος άλλος. Η ζωή μας δεν θυσιάζεται παρά μόνον όταν πρόκειται από την δική μας θυσία να σωθεί κάποιος άλλος.

ΙΣΛΑΜ

Ο Ισλαμισμός γενικά απαγορεύει κάθε χρήση του νεκρού σώματος ακόμη και των ζώων. Εξάιρεση αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία με τον τρόπο αυτόν σώζεται μία άλλη ζωή που κινδυνεύει. Έτσι το 1986, το Συμβούλιο της Ισλαμικής Νομικής Ακαδημίας στην 3η Συνέλευσή του στο Αμμάν της Ιορδανίας, αποδέχθηκε τον εγκεφαλικό θάνατο για ολόκληρο τον ισλαμικό κόσμο¹³. Με βάση αυτή την απόφαση η Σαουδική Αραβία ανεγνώρισε τον εγκεφαλικό θάνατο και υιοθέτησε ως κριτήρια διαγνώσεώς του τα προτεινόμενα από την Αμερικανική Ακαδημία Νευρολογίας¹⁴.

Σύμφωνα με το Κοράνιο, και πιο συγκεκριμένα με τον Ισλαμικό Κώδικα Ηθικής, οι μεταμοσχεύσεις επιτρέπονται με την προϋπόθεση ότι υπάρχει συναίνεση του δότη, ευγενής πρόθεση, σεβασμός του ατόμου και του γεγονότος του θανάτου και σαφής αίσθηση ότι όλοι και όλα ανήκουν στον Θεό. Αυτή η θεώρηση στηρίζεται στις βασικές

αρχές και διδασκαλίες του Κορανίου περί αλτρουισμού, καθήκοντος, γενναιοδωρίας, δωρεάς, υπευθυνότητας, συνεργασίας και φυσικά στο δικαίωμα και την υποχρέωση του ανθρώπου να επιδιώξει την υγεία και την ιατρική θεραπεία¹⁵.

Επίσης δεν υπάρχει διάκριση φύλου μεταξύ των δοτών η των ληπτών ούτε ακόμη και διαφοροποιείται η πράξη στην περίπτωση που ο δότης η ο λήπτης δεν είναι μωαμεθανός. Τέλος η αγοραπωλησία οργάνων απαγορεύεται αυστηρά και θεωρείται προσβολή προς την ανθρώπινη αξία.

ΙΝΔΟΥΙΣΜΟΣ

Στην Ινδουϊστική σκέψη δεν υπάρχουν γενικά αποδεκτές ηθικές αρχές. Αυτό που έχει όμως σημασία είναι να παραμένουν ανόθευτες οι διδασκαλίες της μετενσάρκωσης του ντάρμα (dharma) και κάρμα (karma). Ντάρμα είναι το καθήκον, η δικαιοσύνη και η θρησκεία. Ως υπέρτατο ντάρμα ορίζεται, «η εν τη καρδία αναγνώριση της αλήθειας». Το κάρμα αντιστοιχεί στον νόμο αιτίας και αιτιατού, καταδεικνύει τον προορισμό κάποιου ατόμου όπως αυτός προσδιορίζεται από πράξεις του παρελθόντος, όπως και από ζωές (μετενσάρκωση)¹⁶.

Επειδή η Ινδουϊστική θρησκεία στηρίζεται στον νόμο του κάρμα και την μετενσάρκωση, η ιδέα των μεταμοσχεύσεων δεν είναι μόνο αποδεκτή από τον Ινδουισμό αλλά και απόλυτα συμβατή με την διδασκαλία του. Η ψυχή αναγεννάται και μεταφυτεύεται σε άλλα υγιή σώματα, ενώ τα προηγούμενα γηράσκουν. Αυτός είναι και ο λόγος που το σώμα, αφού ακολουθήσει την πορεία του αποτεφρώνεται για να επανέλθει στα αρχικά του στοιχεία· χρώμα, νερό και αέρα. Στη μυθολογική παράδοση των Hindu δεν υπάρχει τίποτε που να απαγορεύει την εξ αγάπης προσφορά του σώματος· αντ' αυτού υπάρχουν ιστορίες κατά τις οποίες μέλη του σώματος ανθρώπων προσφέρονται για το καλό συνανθρώπων τους ή της κοινωνίας.

ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ

Η Βουδιστική φιλοσοφία δέχεται την δωρεά μέρους ή και ολοκλήρου του σώματος -ζώντος η νεκρού- ως πράξη γενναιοδωρίας (alabha) και συμπόνιας (karuna). Η προσφορά είναι αληθινή και αγνή, όταν είναι ξένη προς κάθε σκέψη ανταπόδοσης. Ο προσφέρων πρέπει να ξεχνά και τον ευεργετούμενο και την πράξη της προσφοράς καθ' αυτήν.

Η φιλοσοφία των Σιντο, που είναι επικρατούσα στην Ιαπωνία, είναι αντίθετη προς την ιδέα της δωρεάς των οργάνων. Η αντίθεσή της αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι διδάσκει την βασική άποψη ότι το σώμα είναι εξαιρετικά μολυσμένο μετά τον θάνατο. Επίσης κάθε τομή, βλάβη η παρέμβαση στο νεκρό σώμα θεωρείται βαρύτατο παράπτωμα και αποτελεί προσβολή του νεκρού σώματος και τιμωρία του. Συνεπώς με

βάση αυτό ούτε και οι συγγενείς θα ήταν δυνατόν ποτέ να δώσουν την συναίνεσή τους για λήψη οργάνων, διότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ασέβεια και τιμωρία του νεκρού.

Ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας στην αποδοχή των μεταμοσχεύσεων στην Ιαπωνία, είχε να κάνει με την φιλοσοφία της καλής συμπεριφοράς, το λεγόμενο *giri*, η οποία επέχει ισχύ νόμου¹⁷. Σύμφωνα με το *giri*, για να έχει αξία μία προσφορά θα πρέπει να είναι γνωστός στον δότη και ο λήπτης, ο οποίος μάλιστα και να προσδιορίζεται από αυτόν. Επίσης για να έχει αξία μία πράξη προσφοράς, η αρχή της αμοιβαιότητας απαιτεί να υπάρχει ανταπόδοση. Και οι δύο όμως αυτοί όροι δεν είναι δυνατόν να εφαρμοσθούν στις μεταμοσχεύσεις, μια που ο μεν πρώτος καταργεί την σειρά προτεραιότητας στη λίστα, ο δε δεύτερος είναι άνευ σημασίας μια που ο δότης είναι ήδη νεκρός. Όλοι αυτοί οι παράγοντες δημιούργησαν τεράστιες δυσκολίες στην πρόοδο των μεταμοσχεύσεων στην Ιαπωνία, μέχρι το 1999.

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Στο θέμα των μεταμοσχεύσεων, το πρώτο πνευματικό ερώτημα είναι αυτό της αυτοδιαθέσεως του σώματος, όχι φυσικά σε νομική αλλά σε θεολογική και πνευματική βάση: Είναι το σώμα μας κάτι δικό μας που μπορούμε να το προσφέρουμε ή κάτι που δεν μας ανήκει και δεν δικαιούμαστε να το εκχωρούμε;

Η προσφορά του σώματος και ζωής, ως κίνηση αγάπης προς τον πλησίον, είναι πράξη ιδιαίτερα επαινετή στην ευρύτερη χριστιανική παράδοση. Προσφέροντας το σώμά μας το εξαγιαζουμε, το καταξιώνουμε ως ναό του Θεού.

Κατά την αγία Γραφή, είμαστε «*αλλήλων μέλη*»¹⁸ και «*εν σώμα*»¹⁹, πράγμα που σημαίνει ότι μπορούμε και οφείλουμε να εκχωρούμε τα σώματά μας στους αδελφούς εν αγάπη και στην Εκκλησία με εμπιστοσύνη. Οι μεταμοσχεύσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν μοναδική ευκαιρία ώστε η μεταξύ μας κοινωνία και η συγγενεία μας ως ανθρώπων να βρει την απόλυτη έκφρασή της στη ζωή μας. Καθε κίνηση αγαπητικής προσφοράς σώματος και ζωής, υπό οιαδήποτε μορφή, είναι κίνηση «*συγκόλλησης*» της διασπασμένης από την φιλαυτία και τον εγωισμό ενότητας και αληθούς κοινωνίας μας.

Το δεύτερο βασικό ερώτημα που αναδύεται είναι το πότε ακριβώς επισυμβαίνει ο θάνατος. Το γεγονός του θανάτου έχει επακριβή χρονική στιγμή ή αποτελεί κατάσταση που απαιτεί κάποια χρονική διαδικασία και την οποία προσδιορίζουμε με βιολογικές παραμέτρους; Αν είναι στην εξουσία του ανθρώπου η παράταση της ζωής, είναι ταυτόχρονα και η προσπάθεια καθυστέρησης του θανάτου ή υπό ορισμένους όρους και η επίτευξη της στιγμής του;

Ο εγκεφαλικά νεκρός μοιάζει με ζωντανό, αναπνέει, η καρδιά του χτυπάει, είναι σχετικά ζεστός, δεν εμφανίζει εικόνα αποσυνθέσεως, τα όργανά του ακόμη λειτουργούν με αποτέλεσμα οι συγγενείς του να διατηρούν ελπίδες, να λειτουργούν στη λογική του

λίγο ακόμα, του μήπως έχει γίνει λάθος ή του μήπως γίνει θαύμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η εμφάνιση των εγκεφαλικά νεκρών να γεννά εσφαλμένες μεν αλλά δικαιολογημένες αμφιβολίες.

Αυτό δυσκολεύει τις θρησκείες να προβούν σε συγκεκριμένες τοποθετήσεις περί του θανάτου, ο οποίος από θεολογικής απόψεως αποτελεί αψηλάφητο μυστήριο. Οι θρησκείες είναι αναρμόδιες και απρόθυμες να εκφυλίζουν με επιστημονικούς ορισμούς θέματα και έννοιες που θεωρούν στη φύση τους ιερά. Αυτός είναι ο λόγος που προτιμούν να στέκονται με δέος και σιωπή μπροστά στο άγνωστο του θανάτου.

Απ' ό,τι φαίνεται ο εγκεφαλικός θάνατος θα παραμείνει εκτεθειμένος στην αμφισβήτηση. Αυτό όμως δεν δημιουργεί από πνευματικής πλευράς ηθικά προβλήματα στις μεταμοσχεύσεις. Ίσως να είναι και καλύτερα, γιατί μας μεταφέρει από το ηθικό του ασφαλούς στο ηθικό του ρίσκου, στο οποίο όμως η πιθανότητα να ανακαλύψουμε την δύναμη της αγάπης και την ζωντάνια της πνευματικής ελευθερίας είναι μεγαλύτερη.

Τρίτο ερώτημα είναι το ποια εξουσία μας δίνει επί της βιολογικής ζωής μας η αγάπη προς τον Θεό και ποια η αγάπη προς τον συνάνθρωπο.

Οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα και όλα τα συναφή μπορούν να βρεθούν μόνο μέσα στο τί ακριβώς είναι ο συνάνθρωπός μας, ποια είναι η γνήσια αγάπη και πώς αυτή εκφράζεται με ελευθερία.

Ποιός είναι ο πραγματικός πλησίον

Στην χριστιανική παράδοση, σύμφωνα με την παραβολή του καλού Σαμαρείτου²⁰, «πλησίον» δεν είναι αυτός που έχει ανάγκη και μας πλησιάζει για να λάβει βοήθεια, αλλά γίνεται αυτός που τρέχει να βοηθήσει, αυτός που αντικρύζει στο πρόσωπο του πάσχοντος συνανθρώπου του τον αδελφό. Πλησίον δεν είναι αυτός που δέχεται την αγάπη, αλλά αυτός που την προσφέρει· δεν είναι ο λήπτης αλλά ο δότης. Αυτός γίνεται πλέον και πλησίον του Θεού. Τον φέρνει δίπλα του. Η πράξη της αγάπης λύνει μεν το πρακτικό πρόβλημα του αποδέκτη της, κυρίως όμως ευεργετεί πνευματικά τον ευεργέτη. Πραγματικός λήπτης είναι ο δότης!

Ο άλλος δεν είναι άλλος, δεν είναι καν πλησίον. Ούτε πολύ περισσότερο το αδύναμο αντικείμενο της δικής μας «καλής προαίρεσης». Δεν είναι αυτός που μας ανήκει, αλλά αυτός στον οποίο εμείς ανήκουμε. Οποιος ζει τον άλλον ως «άλλον» στερεί τον εαυτό του από την εμπειρία του αδελφού, την βίωση της κοινωνίας, την αίσθηση της κοινής συγγένειας. Η επιβεβαίωση της ετερότητας του άλλου μας αποξενώνει από τον Θεο.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφερθώ στην γνωστή αγιογραφική παραπομπή· «αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν»²¹. Αυτή η διατύπωση εξυπονεί ότι η αγάπη μεταμορφώνει τον πλησίον σε εαυτό· τον καθιστά κομμάτι της υπάρξεώς μας.

Ο Χριστός επίσης λέγει· «επέινασα και edώκατέ μοι φαγείν, edίψησα και

εποτίσατέ με...»²². «Εφ' όσον εποίησατε ενί τούτων των αδελφών μου των ελαχίστων, εμοί εποίησατε» (στ. 40). Πανω από όλα, ο συνάνθρωπός μας είναι η εικόνα του Θεού, η ορατή παρουσία Του σ' αυτόν τον κόσμο. Είναι ο Θεός εκείνης της στιγμής· η ευκαιρία μας για ψηλάφηση του Θεού.

Αν αισθανθούμε τον άλλον απλά ως συνάνθρωπο, του δίνουμε από αυτά που έχουμε. Αν τον αισθανθούμε ως αδελφό μας, του δίνουμε ο,τι έχουμε, τα πάντα μας²³. Αν τον δεχθούμε ως αδελφό του Χριστού, δίνουμε από αυτό που είμαστε²⁴. Και αν, τέλος, αποτελεί τη φανέρωση του προσώπου του Θεού στη ζωή μας, τότε δίνουμε ό,τι είμαστε, όλον τον εαυτό μας²⁵. Όλα αυτά περιγράφουν τις διάφορες διαβαθμίσεις της πνευματικής αγάπης.

Στην κοσμική αντίληψη των μεταμοσχεύσεων επιδίωξη είναι η εξεύρεση μοσχευμάτων. Στην Ορθόδοξη θεολογική σκοπός είναι η δημιουργία «πλησίον». Η πρώτη ψάχνει για αριθμούς· η δεύτερη για «αλλήλων μέλη»²⁶. Υπό πνευματική έννοια, η δωρεά οργάνων δεν σημαίνει ότι προσφέρουμε κάτι από την περιουσία μας, αλλά μοιραζόμαστε κομμάτια της υποστάσεώς μας.

Πώς εκφράζεται σωματικά η αγάπη

Το σώμα ως στοιχείο της υποστάσεώς μας, συμμετέχει στην έκφραση της αγάπης. Η αγάπη ως φιλικότητα εκφράζεται με χειραψία, ως λεπτότητα, στοργή και προστασία με χάδι· ως τρυφερότητα, υπόσχεση και πιστότητα με φίλημα, ως εγκαρδιότητα και προσέγγιση με εναγκαλισμό. Αλλά και ακόμη παραπάνω· ως ερωτική ταύτιση εκφράζεται με την ιερότητα της συνουσιακής συνομιλίας και την κοινή συνεισφορά και ένωση των γαμετών, δηλαδή την μεταφορά γενετικής ύλης (σπέρμα, σπερματοζώαρια κ.λπ.) από τον άνδρα στη γυναίκα.

Με βάση αυτήν την λογική, η προσφορά αίματος, ιστών η οργάνων αποτελεί μία ειδική μορφή της σωματικής έκφρασης της αγάπης προς τον πλησίον. Η Εκκλησία θα μπορούσε να στέκεται ευγνώμων απέναντι του Θεού για το δώρο των μεταμοσχεύσεων, το οποίο και αποτελεί μοναδική ευκαιρία που μόνον η εποχή μας ως δυνατότητα απολαμβάνει.

Λέει στην Αγία Γραφή για την αξία της προσφοράς ακόμη και του δίλεπτου της χήρας (Μάρκ. ιβ' 42-43). Αλλού επαινείται η προσφορά ενός «ποτηρίου ψυχρού» ύδατος (Ματθ. ι' 42, Ματθ. θ' 41). 'Όποιος δώσει ένα ποτήρι νερό στον συνάνθρωπό του «ου μη απολέση τον μισθόν αυτού». 'Όταν δεν χάνεις την ευλογία του Θεού δίνοντας ένα ποτήρι νερού από τη βρύση, πώς είναι δυνατόν να τη χάσεις δίνοντας μία φυάλη ζεστού αίματος από το σώμά σου; Και ακόμη περισσότερο· πόση αξία δεν έχει να δώσεις αυτό που παράγει το αίμα -τον μυελό των οστών-, αυτό που αποτοξινώνει το αίμα -το νεφρό-, αυτό που συντηρεί το αίμα -το συκώτι-, αυτό που οξυγονώνει το αίμα -το πνευμόνι-, ή πολύ περισσότερο αυτό που κινεί και κυκλοφορεί το αίμα -την καρδιά σου!

Είναι τόσο καλύτερο να σε κατεβάζουν στη γη στεγνό και κομματιασμένο από αγάπη παρά διατηρώντας την ακεραιότητα της φιλαντίας και την απόδειξη της εγωιστικής σου αυτοεξασφάλισης. Τότε τα κομμάτια του σώματος πιστοποιούν την ακεραιότητα του προσώπου και η στεγνότητα των αγγείων επιβεβαιώνει το κινητικόν και αείροον της ψυχής.

Η ιδέα της μεταμοσχεύσεως ίσως θα μπορούσε να αποτελέσει μοναδική έκφραση της χριστιανικής αγάπης. Εκκλησία που δεν δέχεται τις μεταμοσχεύσεις, με το παραπάνω πνεύμα, αγνοεί τη διδασκαλία της.

Συμμετοχή στην προσφορά

Ίσως το γεγονός ότι οι θρηκείες για διάφορες αιτίες δεν έχουν ενεργά βοηθήσει στην υπόθεση της δωρεάς των οργάνων να οδήγησε στην ιδέα της λεγόμενης «εικαζόμενης συναίνεσης». Η προσφορά όμως πρέπει να είναι ελεύθερη και ρητά εκπεφρασμένη. Η «εικαζόμενη συναίνεση» καταργεί τον δότη και τον υποκαθιστά με την απρόσωπη επιτροπή που αποφασίζει για τα αισθήματα του δότη

Στην περίπτωση αυτήν, η μεταμόσχευση, ενώ γίνεται με τα όργανα του δότη, δεν γίνεται με τη συγκατάθεσή του· αυτός είναι αποξενωμένος από την πράξη του. Έτσι, ο λήπτης στερείται το βίωμα του ότι ζει από την ελεύθερα εκπεφρασμένη αγάπη κάποιου συνανθρώπου του, αντικαθιστώντας το με την αίσθηση του ότι επιβιώνει μηχανικά από τη νομική απόφαση της κοινωνίας. Στη δεύτερη περίπτωση παίρνει όργανο, αντλία (καρδιά), φίλτρο (νεφρό), σφουγγάρι (πνευμόνι), το πολύ -πολύ θεσμικό ενδιαφέρον. Στην πρώτη δέχεται αγάπη, αισθήματα, κάτι ανθρώπινο που συχνά ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα. Τότε δεν επιτελείται μόνον μεταμόσχευση οργάνων, αλλά κυρίως μετάγγιση ζωογόνων ανθρώπινων αισθημάτων και αγάπης.

Πραγματικός λήπτης ο δότης

Η ζωή του άλλου έχει μεγαλύτερη αξία από τη δική μας ζωή αλλά λιγότερη από την αγάπη μας προς αυτόν. Η αγάπη είναι που δίνει αξία στη ζωή. Γι' αυτό και στις μεταμοσχεύσεις η ανάγκη να δώσει αγάπη ο δότης είναι μεγαλύτερης σημασίας από την ανάγκη να ζήσει ο λήπτης.

Η ζωή αξίζει μόνον ως δώρο του Θεού ή καρπός της αγάπης των αδελφών. Η αξία της έγκειται στο ότι είναι δοτή· χάρισμα, δώρο, αποτέλεσμα αγάπης. Όταν διεκδικείται εγωιστικά χάνει την αξία της. Η ζωή που δίνει ο Θεός δεν τελειώνει. Η ζωή που δίνει ο άνθρωπος -ο γιατρός- κάποτε τελειώνει, αλλά η αγάπη που προσφέρει ο δότης πάντοτε ζει και μεταγγίζει ζωή.

Υπ' αυτήν την έννοια, η μεταμόσχευση δεν έχει τόση αξία για τον λήπτη -σ' αυτόν δίνει βιολογική ζωή-, όσο για τον δότη -αυτός ενώ δίνει όργανα, παίρνει χυμούς πνευματικής ζωής, ακόμη και πριν να δώσει τα όργανά του, όταν συντάσσει τη συγκατάθεσή του. Ο δότης πρέπει πάση θυσία να προστατευθεί. Και δότης είναι μόνον αυτός

που αυτεξουσίως δίνει· όχι αυτός που του παίρνουμε τα όργανα. Η έννοια του δότη αποτελεί δικαίωμα στην πνευματική ζωή. «Μακάριόν εστι μάλλον δίδοναι η λαμβάνειν»²⁷. Δεν έχει τόση σημασία το τί προσφέρουμε αλλά το ότι προσφερόμεθα με αγάπη.

Αυτός είναι και ο λόγος που θα προτιμούσαμε ενδεχομένως τη δυνατότητα μεταφοράς οργάνων από άνθρωπο σε άνθρωπο παρά την αντικατάστασή τους από τεχνητά όργανα. Στην πρώτη περίπτωση μεταγγίζονται αισθήματα συναλληλίας και αγάπης, ανταλλάσσεται η ζωή του άλλου με τον θάνατό μας, οι αιώνιες αξίες με την εφήμερη ανάγκη· ο κόσμος γίνεται πιο ανθρώπινος, πιο πνευματικός· μετασχηματίζεται σε κοινωνία.

Στην περίπτωση των τεχνητών οργάνων, άσχετα αν έτσι ξεπερνιέται το σχολαστικό πρόβλημα του «εγκεφαλικού θανάτου ή η δικαιολογημένη ανάγκη για ακριβή προσδιορισμό του τέλους της ζωής, απλά παρατείνεται προσωρινά μια ζωή· ο κόσμος γίνεται πιο τεχνολογικός.

Προτάσεις

Η παραπάνω φιλοσοφική προσέγγιση αναδεικνύει την ανάγκη προστασίας της πρακτικής των μεταμοσχεύσεων από κάθε παράμετρο που προσβάλλει αυτό το πνεύμα τους. Οι μεταμοσχεύσεις δεν αποτελούν μια χειρουργική τεχνική· αποτελούν ύψιστη πνευματική επιταγή. Για τον λόγο αυτόν, είναι ανάγκη να προσέξουμε τα εξής:

1) Ό,τι αναφέρεται στη διάγνωση του θανάτου πρέπει να γίνεται με συνθήκες μεγάλης προσοχής και απεριόριστου σεβασμού.

2) Η αφαίρεση των οργάνων και ό,τι σχετίζεται με το σώμα να επιτελείται με την αίσθηση ότι πλησιάζουμε κάτι ιδιαίτερος ιερό που έχει άμεση σχέση με την αιώνια υπόσταση και την ελεύθερη βούληση του προσώπου.

3) Οι Εθνικοί Οργανισμοί Μεταμοσχεύσεων πρέπει με κάθε τρόπο να διασφαλίσουν το κύρος των μεταμοσχεύσεων από παθολογικά φαινόμενα που τις υπονομεύουν, όπως αγοραπωλησία, παραβίαση της λίστας, σύγκρουση προσωπικών συμφερόντων και εγωισμών, κακοποίηση από τα ΜΜΕ κ.λπ.

4) Λόγω της λεπτότητας του θέματος, αν κάποιους τους συγκινεί η ιερότητα του νεκρού σώματος ή κυριαρχούνται από αίσθημα συστολής ενώπιον του θανάτου και δυσκολεύονται να συνηγορήσουν στη δωρεά του σώματός τους ή και των συγγενών τους, αυτό δεν είναι μόνον ανεκτό αλλά και επαινετό.

5) Η έμπνευση σεβασμού και εμπιστοσύνης στην ελεύθερη βούληση του δότη θα δώσει κοινωνική συναίνεση τέτοια, που τελικά θα αποφέρει πολύ περισσότερα μοσχεύματα από κάθε μορφή «εικαζόμενης συναίνεσης».

6) Η με κάθε τρόπο προστασία και ο σεβασμός του δότη αφ' ενός και η ουσιαστική συνεργασία με τους εντατικολόγους, τις εκκλησίες και τους θρησκευτικούς

φορείς αφ' ετέρου, αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να προχωρήσουν οι μεταμοσχεύσεις στη συνείδηση του κόσμου.

7) Ο μεγαλύτερος εχθρός των μεταμοσχεύσεων δεν είναι η φίλαυτη στενοκαρδία του κόσμου αλλά εμείς με τα μικροσυμφέροντα και τους εγωισμούς μας. Οι μεταμοσχεύσεις δεν θα προχωρήσουν με ρηχά κηρύγματα περί αλληλεγγύης και αλτρουισμού των άλλων ούτε με παραπλανητικές διαφημίσεις. Ο δρόμος των μεταμοσχεύσεων περνάει από την μετάλλαξη του δικού μας φρονήματος και της δικής μας ζωής. Η ανάγκη να αλλάξει το πνεύμά μας και να μεταμορφωθεί ο τρόπος του σεβασμού μας είναι μονόδρομος.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

* Ομιλία στο 4th European Day for Organ Donation and Transplantation, 5 Οκτωβρίου 2002, Λευκωσία, Κύπρος

¹ Gallagher, C.: Religious attitudes regarding organ donation, *Journal of Transplant Coordination* 1996, 6:186-190.

² M.G.: L' Eglise exalte l' acte d' amour qui est le don, *La Croix*, 13 février 1997.

³ Documentation Catholique no. 2134, 17 mars 1996, p. 284. Teo, B.: Organ donation and transplantation: A Christian viewpoint, *Transplantation Proceedings* 1992, 24(5): 2114-2115.

⁴ Scripta Varia 83, Vatican City: *Pontifical Academy of Sciences*, Working group on the determination of brain death and its relationship to human death, 1992.

Pontifical Council for Pastoral Assistance, Charter for Health Care Workers, Boston, St. Paul Books and Media, 1994.

Pontifical Academy of Life, Vatican City (Msgr. Elio Sgreccia).

⁵ Pope John Paul II. Address to the 18th International Congress of Transplantation Society, August 29, 2000, Rome,
<http://www.vatican.va/holyfather/johnpaulii/speeches/2000/jul-sep/documents/jp-iispe20000829transplantsen.html>

⁶ Byrne P., O'Reilly S., Quay P.M.: Brain death – an opposing viewpoint, *JAMA* 1979, 242:1985-1990 and Evers J.C., Byrne p.: *Pharos* 1990:10-12.

⁷ Κούρτη, Μαρίνου: *Αστικό Δίκαιο των Μεταμοσχεύσεων*, Π.Ν.. Σάκκουλας, Αθήνα 2002, σ. 25.

⁸ Gallagher CM and Widjicks EFM: Religious and cultural aspects of brain death, in Widjicks Eelco: *Brain Death*, Lippincott William & Wilkins, 2001, p. 135-149.

⁹ Ibid. p. 143.

¹⁰ The Lutheran Church-Missouri Synod: *Resolution 8-05*, To encourage donation of kidneys and other organs.

¹¹ Rosner F.: The definition of death in Jewish law, in Youngner S.J., Arnold R.M. and Shapiro R.: *The Definition of Death: Contemporary Controversies*, Johns Hopkins University Press, 1999, pp. 210-221.

¹² Χριστοδούλου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος: Διαθρησκευτική θεώρηση των μεταμοσχεύσεων, *Εκκλησία και Μεταμοσχεύσεις*, Ε.Μ.Υ.Ε.Ε., Αθήνα 2001, σσ. 235-237.

¹³ Albar M.A.: Organ transplantation – an Islamic perspective, *Saudi Medical Journal* 1991, 12:280-284.

¹⁴ Yaqub B.A., Al-Deeb S.M.: Brain death: current status, *Saudi Arabia Medical Journal* 1996, 17:5-17.

¹⁵ Παπαδημητρίου Ιωάννης: *Μεταμοσχεύσεις Ιστών και Οργάνων*, Γρ. Παριζιάνος, Αθήνα 1998, σσ. 1-2.

¹⁶ Cundiff D.: *Euthanasia is not the answer – A hospice physician’s view*, Human Press, 1992, p. 71.

¹⁷ Moulin A. M.: *La crise éthique de la transplantation d’organes*, “A la recherche de la compatibilité culturelle”, 1995, Diogenes, No. 172, Gallimard, p. 92-93.

¹⁸ Ρωμ. ιβ’ 5.

¹⁹ Α’ Κορ. ι’ 17.

²⁰ Λουκ. ιβ’ κε’ 37.

²¹ Μάρκ. ιβ’ 31.

²² Ματθ. κε’ 35, 40.

²³ «Πωλήσατε τα υπάρχοντα υμών και δότε ελεημοσύνην» (Λουκ. ιβ’ 33).

²⁴ «Επέινασα και εδώκατέ μοι φαγείν, εδίψησα και εποτίσατέ με, ξένος ήμην και συνηγάγετέ με, γυμνός και περιεβάλετέ με, ησθένησα και επεσκεψασθέ με, εν φυλακή ήμην και ήλθετε προς με» (Ματθ. κε’ 35-36). Δεν μου δώσατε μόνον ό,τι είχατε, αλλά μου προσφέρατε και από την άνεσή σας, από τον χρόνο σας, από το ενδιαφέρον σας, από τον εαυτόν σας..

²⁵ «Μείζονα ταύτης αγάπην ουδείς έχει ίνα τις την ψυχήν αυτού θη υπέρ των φίλων αυτού» (Ιω. ιε’ 13).

²⁶ Ρωμ.. ιβ’ 5.

²⁷ Πράξ. κ’ 35.